

บริบทที่แตกต่างของความเป็นสมัยใหม่ในประเทศไทย Difference Context of Modernization in Thailand

ผศ. ญาณินทร์ รักรวงศ์วาน

อาจารย์ประจำสาขาสถาปัตยกรรมและการวางแผน

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (Modern) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่มีผลกระทบต่อโลกในด้านต่างๆ อันนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน เช่น การเมืองการปกครอง ศิลปวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ สถาปัตยกรรมฯ บทความชิ้นนี้ต้องการนำเสนอ บริบทที่แวดล้อมอันแตกต่าง ระหว่างสังคมในยุโรปอันเป็นแหล่งกำเนิดแนวคิดยุคใหม่ และประเทศไทยที่มีบริบทในการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ที่แตกต่างกัน อันนำมาซึ่งสถานการณ์ปัจจุบัน ที่ต้องเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ การตระหนักรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงใดๆ ย่อมมีบริบทเงื่อนไขเป็นสำคัญ และจำเป็นต้องมีเงื่อนไขนั้นๆ ในปริมาณที่เพียงพอ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ : สมัยใหม่, บริบทสมัยใหม่, สังคมไทย

Abstract

Modernism is a social phenomena that founded in 18th century in Europe. The new concept was influence the World in many issues : politic system, culture, economic system, architecture, etc. This article has an objective to describe a difference of social environment context between Europe and Thailand to develop a modern concept. This phenomena is a social experience for explain about necessary condition in social context that cause in social change.

Keyword : Modernism, Context of Modernism, Thailand Social Context

1. บทนำ

การเป็นสมัยใหม่ หรือ โมเดิร์นนิสซึม (Modernism) เป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นทั่วโลก และกระแสโลกนี้ได้เข้ามากระทบสังคมไทยเมื่อประมาณ 150 ปี ที่ผ่านมาแล้ว ผลกระทบของกระแสการเป็นสมัยใหม่ (Modernism) นั้นส่งผลกระทบต่อประเทศไทยเป็นอย่างมากและยังคงเหลือร่องรอยในปัญหาต่างๆ มากมายต่อสังคมไทย บทความชิ้นนี้ต้องการนำเสนอความแตกต่างของบริบทที่ก่อให้เกิดกระแสการเป็นสมัยใหม่ของประเทศไทยที่มีความแตกต่างจากบริบทการเป็นสมัยใหม่ในประเทศตะวันตกซึ่งเป็นต้นกำเนิดของกระแสแนวคิดดังกล่าว

2. บริบทความคิดสมัยใหม่ในสังคมตะวันตก

การเป็นสมัยใหม่ (Modernism) ในสังคมตะวันตกไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นภายในชั่วข้ามคืน แต่เป็นสิ่งที่มีการพัฒนาการค่อยๆ ปรับเปลี่ยน หากจะอธิบายลักษณะสังคมสมัยใหม่ในสังคมของประเทศตะวันตกที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยน สิ่งที่มีการปรับเปลี่ยนมีอยู่ 5 ด้านก็คือ

1. ยุคสมัยใหม่เป็นยุคที่ชาติตะวันตกหลุดตัวเองออกมาจากกรอบของยุคศาสนา

2. เกิดการปฏิวัติหรือปฏิรูปขึ้น 4 ประการ คือ เปลี่ยนความคิดมาเป็นแบบมนุษยนิยม, การปฏิรูปศาสนาคริสต์, เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยมนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อ 33 ต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.

- การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และ ที่สำคัญคือการปฏิรูปทางปรัชญาความคิด
3. โลกยุคใหม่เป็นการเชื่อมโลกครั้งที่ 2 (การเชื่อมโลกครั้งที่ 1 คือการมีเส้นทางสายไหมที่เชื่อมเอเชียและยุโรป และการมีเส้นทางเดินเรือเพื่อการค้าขาย ในราวศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล)
 4. ยุโรปได้สร้างรูปแบบองค์กรทางการเมืองการปกครองขึ้นใหม่คือ ระบบรัฐชาติ (national state) และ ประชาธิปไตย (Democracy)
 5. การเกิดอุดมการณ์ต่อต้านความเป็นสมัยใหม่ (ธีระยุทธ บุญมี, 2546:19-20)

ผลทั้ง 5 ด้านทำให้เกิดสังคมที่มีรูปแบบ “ความเป็นสมัยใหม่” ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตอันแตกต่างจากอดีตที่เป็นมาในสังคมตะวันตกโดยเฉพาะในยุโรป การมีรากฐานและพัฒนาการมาอย่างเชื่องช้าของการเกิด “ความเป็นสมัยใหม่” เป็นสิ่งที่สังคมในยุโรปค่อย ๆ เกิดการสะสมผนวกกับรากฐานและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและเข้าสู่การเป็น สมัยใหม่ (Modernism) ทั้งสิ้น การที่จะเข้าใจถึง “สาเหตุ” ของการเกิด “ความเป็นสมัยใหม่” จึงต้องทำความเข้าใจถึงบริบทของสังคมตะวันตกในช่วงที่ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงความคิด

สังคมตะวันตกในช่วงก่อนการเกิดสมัยใหม่นั้นมีรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่มาจากการผสมผสานระหว่างอารยธรรมของพวกอนารยชน (พวกอนารยชนเป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายของชาวเยอรมันแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ พวกแอกนตี-เนเวียนเหนือ, พวกเยอรมันตะวันตก และพวกเยอรมันตะวันออก (ดูเพิ่มเติมจาก ธีระยุทธ บุญมี, 2546 : ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายของวัฒนธรรม) และ กลุ่มอนารยชนพวกนี้เป็นต้นเชื้อสายของชาวยุโรปในปัจจุบัน) และอารยธรรมในศาสนาคริสต์ เพราะแต่เดิมอารยธรรมที่ครอบครองอยู่ในยุโรปเป็นอารยธรรมของชาวกรีก - โรมัน ต่อมาเมื่อมีการรุกรานกรุงโรมของพวกอนารยชนในปี ค.ศ.476 (ปรีชา ศรีวัลย์, 2536: 49) ทำให้มีการผสมผสานระบบวัฒนธรรมของกลุ่มชนเดิมซึ่งนับถือศาสนาคริสต์และอารยธรรมของผู้รุกราน แต่อารยธรรมของผู้รุกรานมีลักษณะที่ไม่สลับซับซ้อน จึงน้อมรับอารยธรรมกรีก - โรมันในยุโรปเดิมซึ่งนับถือศาสนาคริสต์เป็นอารยธรรมของตน ซึ่งตามประวัติศาสตร์สากลคือช่วงยุคที่เรียกว่า “ยุคกลาง” (Middle Age) ในช่วงยุคกลางระบบสังคมและการปกครองเป็นระบบที่เรียกว่า ระบบอบสัญญาสวามิภักดิ์ (Feudal System) คือการปกครองที่ให้ขุนนางมีสิทธิในที่ดินและในที่ดินนั้นจะมีชุมชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของขุนนาง เรียกว่าแมนเนอร์ (Manor) ซึ่งไม่ได้มีสภาพเป็นเมือง ขุนนางสามารถหาประโยชน์จากที่ดินและชุมชนที่อยู่ภายใต้การปกครองและการดูแลของตนได้ กษัตริย์เป็นผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินและมอบสิทธิในที่ดินให้กับขุนนาง และขุนนางเหล่านั้นต้องถือน้ำสาบานต่อกษัตริย์ (กษัตริย์ในยุโรปพระองค์แรกที่ยอมรับการอยู่ใต้ศาสนจักรคือ กษัตริย์ชาเลอมา (Charlemagne) โดยได้ให้พระสันตะปาปาแห่งกรุงโรมเป็นผู้สวมมงกุฎให้แก่ตนในราว ค.ศ.800) ในขณะที่กษัตริย์นั้นได้น้อมรับการอยู่ภายใต้อำนาจของศาสนจักร (กษัตริย์ในยุโรปพระองค์แรกที่ยอมรับการอยู่ใต้ศาสนจักรคือ กษัตริย์ชาเลอมา (Charlemagne) โดยได้ให้พระสันตะปาปาแห่งกรุงโรมเป็นผู้สวมมงกุฎให้แก่ตนในราว ค.ศ.800) สังคมของยุโรปตกอยู่ใต้ระบบการปกครองสัญญาสวามิภักดิ์ (Feudal System) และอำนาจ แห่งศาสนจักรของกรุงโรมอยู่เป็นเวลานาน ผลพวงที่เกิดขึ้นจากสภาพสังคมดังกล่าว ทำให้เกิดผลในหลายด้านและส่งผลให้เกิดแนวความคิดในยุคสมัยใหม่ต่อมา ผลเหล่านั้นได้แก่

1. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในแมนเนอร์ (Manor) หลบหนีออกจากแมนเนอร์ (Manor) มาตั้งชุมชนและ สามารถมีอิสระได้เมื่อมีความไม่พอใจเจ้านายของตนเพราะมีกฎหมายในยุโรปว่า “หากไพร่คนใดที่ไม่พอใจมูลนายและหลบหนีไปอยู่ดินแดนอื่นและสามารถหลบหนีการจับกุมของมูลนายตัวเองเป็นเวลา 1 ปีกับ 1 วันแล้วถือว่าไพร่ผู้นั้นมีอิสระกลายเป็นเสรีชนไม่มีสังกัดอีกต่อไป” (Alan Nortan อ้างใน ดวงจันทร์ อาภาวิฑูร์ม เจริญเมือง, 2542 :108) ดังนั้นในยุโรปจึงเกิดเมืองที่มีกลุ่มอิสระชนไม่ขึ้นกับมูลนาย
2. การเกิดชุมชนเมืองและการมีประชากรที่มีอิสระ ทำให้เกิดเมืองที่เต็มไปด้วยชนชั้นกลางหรือชนชั้นกระฎุมพีที่เป็นพ่อค้าและช่าง ที่สามารถประกอบการค้าขายไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม

เอกสารนี้แต่เพียงอย่างเดียวไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา อ่างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. การที่ศาสนจักรมีอำนาจมาก ทำให้เกิดการระดมทุนและทรัพยากรเข้าไปที่ศาสนจักรซึ่งต่อมาทำให้มีคำถามเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา
4. ในแง่ความเชื่อความคิดในยุคกลาง บางครั้งมีผู้เรียกว่า “ยุคมืด” (Dark Age) สาเหตุเพราะเป็นช่วงที่ความรู้ความคิดต่างๆ ล้วนหยุดชะงัก นักคิดจะเชื่อในศรัทธา ศรัทธาย่อมต้องอยู่เหนือความรู้จากเหตุผลหรือความรู้ทางโลก (ธีระยุทธ บุญมี, 2546:317)

ช่วงยุคที่นับว่าเป็นช่วงก่อนยุคสมัยใหม่ (Pre modern) หรือนักประวัติศาสตร์บางคนก็จัดว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เป็นยุคที่เรียกว่า “ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ” (Renaissance) เป็นช่วงยุคที่มีการฟื้นความรู้ความคิดในหลายๆ ด้าน อาทิเช่น การเมืองการปกครอง, ความรู้ความคิด, ศิลปะ ฯ สาเหตุสำคัญที่ทำให้ยุโรปมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาจากสาเหตุหลัก 3 ประการคือ

1. การที่มีการเกิดเมืองชุมชนการค้าและชนชั้นกลางที่ประกอบการค้า ทำให้เกิดชนชั้นที่ร่ำรวยมีฐานะ กระจายอยู่ตามเมืองการค้าต่างๆ เช่น ฟลอเรนซ์, เวนิส และเจนัว ทำให้คนกลุ่มนี้มีเวลาและทุนทรัพย์เพียงพอที่จะทำการศึกษาและสนใจศิลปะต่างๆ
2. เกิดการเชื่อมโยงครั้งที่ 2 เนื่องจากเส้นทางการค้าต่างๆ ที่มีขึ้นทั่วโลก ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดความรู้ระหว่างกัน

การเกิดสงครามครูเสด (Crusades) ในช่วง ค.ศ.1096-1229 (พ.ศ.1639-1772) ทำให้ความรู้และความคิดของชาวโรมันที่สะสมอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) (ปัจจุบันคือเมืองหลวงของประเทศตุรกี)

3. หลังไหลถ้ำเทมายังยุโรป

ในช่วงสมัยยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการจึงได้ก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งใหญ่ในยุโรป และผนวกกับสังคมในยุโรปเองก็เริ่มมีปัญหาทางความคิด การได้รับศิลปวิทยาการโดยเฉพาะปรัชญาความคิดของนักปราชญ์ชาวกรีก-โรมัน เช่น พลาโต, อริสโตเติล ฯ ได้นำให้นักคิดชาวยุโรปเริ่มตั้งคำถามกับความรู้ความคิดต่างๆ ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง, วิธีการแสวงหาความรู้, ศิลปะ ฯลฯ ปรัชญาทางความคิดของตะวันตกในช่วงนี้จึงคัดค้านแนวความคิดทางปรัชญาของสมัยกลางที่เน้นเรื่อง ศรัทธาในพระเจ้าของศาสนาคริสต์ และนักปรัชญาสมัยใหม่จะสนใจวิธีหาความจริงตามแบบตรรกวิทยาและระบบใหม่ทางวิทยาศาสตร์ เช่น ปรัชญาของโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes, ค.ศ.1588-1679) ที่มองว่า คณิตศาสตร์และเรขาคณิต เป็นวิชาที่เหมาะสมที่สุดที่จะใช้ค้นหาความจริงได้ (เดือน คำดี, 2526:14) และปรัชญาที่มีผลต่อความคิดของชาวตะวันตกเป็นอย่างมาก คือปรัชญาของ จอห์น ล็อก (John Locke, ค.ศ. 1632-1704) ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการหาความรู้ จอห์น ล็อก มีความคิดไว้ในตอนแรกนั้นมนุษย์มีสมองอันว่างเปล่า และจากการผ่านประสบการณ์ต่างๆ, ผ่านการไตร่ตรอง ทำให้มนุษย์เกิดความรู้และความคิด นอกจากนั้นแนวความคิดของจอห์น ล็อก ยังเป็นแนวทางที่เรียกว่า “มนุษยนิยม” (Humanism) และส่งผลต่อความคิดในทางการเมืองการปกครอง และการก้าวเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democracy) และแนวคิดทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แนวคิดนี้คือ

“มนุษย์ทุกรูปนาม ย่อมมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแห่งเสรีอันสมบูรณ์ ที่จะแสดงออกซึ่งบทบาทของตน และจัดการทรัพย์สินของตนตามที่ตนคิดว่าเหมาะสมภายในขอบเขตของกฎแห่งธรรมชาติ โดยปราศจากการตกอยู่ใต้อิทธิพลของมนุษย์คนใดคนหนึ่ง” (เดือน คำดี, 2526:61)

แนวคิดมนุษยนิยมและแนวคิดในการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์นั้น เป็นแนวคิดที่สำคัญในการขับเคลื่อนสังคมยุคใหม่ในชาติตะวันตก เพราะแนวคิดมนุษยนิยมทำให้คนในสังคมตะวันตกเริ่มตั้งคำถามกับศาสนจักร ผนวกกับวิธีการค้นหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทำให้ความเชื่อหลายๆ อย่างเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะความเชื่อในด้านจักรวาลวิทยา ของโคปนิคัส (Copernicus), คีปเลอร์ (Kepler), กาลิเลโอ (Galileo) และ นิวตัน (Newton) และในขณะนั้นศาสนจักรเอง

ไม่ยอมรับใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก็มีปัญหาเพราะศาสนจักรมีอำนาจมาก จนทำให้เกิดการกระทำที่ไม่ถูกต้องของคลองธรรมเช่น การใช้เงินไถ่บาป, การอนุญาตให้แต่งงานแบบผิดประเพณี ฯ จนทำให้เกิดการปฏิรูปศาสนา ในช่วงปี ค.ศ.1517 (พ.ศ.2060) โดยมาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther, ค.ศ.1483-1546) และทำให้ศาสนาคริสต์แยกเป็น 2 นิกายคือ นิกายโรมันคาทอลิก และ นิกายโปรเตสแตนต์

หลังจากยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ซึ่งสังคมยุโรปได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดต่างๆ ซึ่งมีสาเหตุมาจากสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมา สังคมยุโรปจึงได้เคลื่อนตัวเข้าสู่ “โลกสมัยใหม่” มีการเปลี่ยนแปลงจนทำให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม และลัทธิจักรวรรดินิยม จะเห็นได้ว่าการเดินทางของการปรับเปลี่ยนความคิดจากยุคก่อนสมัยใหม่นับตั้งแต่วางคริสต์ศตวรรษที่ 14-17 กินเวลาร่วม 400 ปี เป็นบริบทที่สำคัญซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

1. ระบบสังคมที่เอื้อให้เกิดสังคมของชนชั้นกลาง ที่สามารถสะสมทรัพย์สินและในขณะเดียวกันก็กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาการเรียนรู้
2. รากฐานความรู้ที่ได้รับมาจากอารยธรรมกรีก-โรมัน ผสมผสานกับสังคมที่มีชนชั้นกลางได้แก่พ่อค้า และ ช่าง จึงทำให้เกิดสังคมที่มีการเรียนรู้ และเกิดการสะสมความรู้
3. ความเสื่อมในศรัทธาของศาสนจักร ทำให้มนุษย์เริ่มมีการแสวงหาคำตอบ ผนวกกับปรัชญาในการแสวงหาความรู้ที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมกรีก-โรมัน

จะเห็นได้ว่าบริบทต่างๆ ล้วนสอดคล้องเกี่ยวพันยึดโยงกันอยู่ การเกิดความคิด “สมัยใหม่” ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวอ้างว้าง แต่มีพัฒนาการที่ค่อยเป็นค่อยไป จนสังคมตะวันตกโดยทั่วไปมีฐานทางสังคมเพียงพอที่จะเปลี่ยนแปลงและก้าวเข้าสู่ “สมัยใหม่” ได้ในยุคต่อมา

3. ประเทศไทยยุคก่อนสมัยใหม่และการรับแนวคิดสมัยใหม่

ถ้าจะนับจุดเริ่มต้นของประเทศไทยในยุคสมัยใหม่ จะนับเริ่มที่ช่วงเวลาประเทศไทยได้ทำ “สนธิสัญญาบาวริง” (สนธิสัญญาบาวริง เป็นสนธิสัญญาที่ประเทศไทยทำกับประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2398 มีใจความรวมทั้งสิ้น 21 ข้อสาระสำคัญของสนธิสัญญาคือการบังคับให้ประเทศไทยยกเลิกระบบการผูกขาดของพระคลังสินค้า และเปลี่ยนมาเก็บภาษีแทน) ในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การทำสนธิสัญญาบาวริง นับว่าเป็นการเปิดประเทศ และส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางต่อประเทศไทย ซึ่งแต่เดิมการทำการค้ากับต่างประเทศนั้นสามัญ-ชนธรรมดาไม่อาจกระทำได้จำเป็นต้องนำสินค้าต่างๆ อาทิ ข้าว, ผ้าไหม, ของป่า ฯลฯ ต้องนำมาเป็นส่วยให้กับพระคลังสินค้า พระคลังสินค้าจะเป็นผู้ทำการค้ากับต่างประเทศเพียงผู้เดียว ซึ่งเป็นระบบของการทำการค้าแบบผูกขาด (Monopoly) เพราะการที่ในสนธิสัญญามีข้อยกเลิกระบบการผูกขาดของพระคลังสินค้า ทำให้สามัญชนสามารถติดต่อการค้ากับต่างประเทศได้โดยตรงเพียงแต่รัฐเป็นผู้เก็บภาษีการค้าเท่านั้น จึงเป็นแรงกระตุ้นสำคัญให้เกิดการปลูกข้าวเพื่อเป็นสินค้าส่งออกอย่างกว้างขวาง การผลิตข้าวของประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2413-2443 (ค.ศ. 1870-1900) พื้นที่การผลิตข้าวเพิ่มจากประมาณ 5.8 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2393 (ค.ศ. 1850) เป็น 9.2 ล้านไร่ ในช่วงปี พ.ศ. 2448-2452 (ค.ศ. 1905-1909) ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตจากรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพมาสู่การผลิตเพื่อการค้าและต่อมาสังคมไทยก็เริ่มมีการปรับเปลี่ยนประเทศเข้าสู่ “สังคมสมัยใหม่” ต่อมา ดังนั้นการจะทำความเข้าใจผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ควรจะต้องเข้าใจสังคมไทยในช่วงยุคก่อนที่จะมีการทำ “สนธิสัญญาบาวริง” ว่าประเทศไทยมีสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร

สังคมไทยในช่วงก่อนสนธิสัญญาบาวริงนั้น สังคมโดยทั่วไปมีลักษณะผสมผสานระหว่าง “สังคมแบบชุมชนบุพกาล” และ “สังคมแบบรัฐศักดินา” โดยในสังคมระดับท้องถิ่นมีรูปแบบ แบบชุมชนบุพกาล ที่ประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นหลัก ส่วนกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นเป็นของกษัตริย์ โดยกษัตริย์จะจัดแบ่งที่ดินบางส่วนให้ขุนนางที่จะถือครองตามตำแหน่ง และครอบครองอยู่ได้ชั่วที่ดำรงตำแหน่งเท่านั้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540:4) ซึ่งเป็นการที่รัฐเข้ามาครอบงำชุมชนใน

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาบทความอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปแบบของรัฐศักดินา ประชาชนทั่วไปหรือที่เรียกว่า “ไพร่” ต้องขึ้นอยู่กับมูลนาย โดยไพร่ผู้ชายต้องทำงานให้กับมูลนาย ในลักษณะที่เรียกว่า “เข้าเดือน” โดยไม่ได้รับค่าแรงและยังต้องนำเสียบังไปกินเองอีกด้วย ซึ่งการเข้าเดือนจะต้องเข้าเดือนวันเดือน ถ้าไพร่ที่ไม่ต้องการไปเข้าเดือนก็สามารถนำส่วยไปแลกกับการที่ไม่ต้องไปเข้าเดือนได้ โดยไพร่จะมีสองลักษณะคือไพร่หลวงและไพร่สม โดยไพร่หลวง จะเป็นผู้ที่ไปเป็นแรงงานให้หลวง ในการทำงานต่างๆ เช่น ไปเป็นทหาร, สร้างวัด, สร้างกำแพง ฯลฯ ส่วนไพร่สม จะไปเป็นแรงงานให้มูลนาย ซึ่งการเป็นไพร่ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์จะต้องมีการสักเลขหมู่เพื่อให้รู้สังกัดที่ซื่อมือ ไม่มีกฎหมายที่ให้อิสระแก่ไพร่ที่หนีเจ้าสังกัด ไพร่จึงไม่สามารถหนีออกจากมูลนายและสร้างชุมชนอันเป็นอิสระได้ (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, 2542 :102) ระบบไพร่จึงเป็นระบบที่ไม่อำนวยให้คนไทยทำการค้า ทำให้ไม่เกิดการสะสมทุน รวมถึงการสะสมความรู้ทางปัญญานั้นทำได้ยากมีแต่เพียงพระซึ่งเป็นนักบวชในศาสนาพุทธ ที่สามารถจะทำหน้าที่เป็นปัญญาทางสังคมให้กับชุมชน และการสะสมความรู้ของสังคมไทยจึงเกิดในวัด และใช้วัดเป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ และในขณะเดียวกันด้วยระบบความเชื่อศาสนา ที่เชื่อในเรื่อง “กรรม” ได้ถูกนำมาอธิบายความแตกต่างๆ ทางฐานะของบุคคล ผู้ที่เกิดมามีเงินทอง ยศศักดิ์ อำนาจวาสนา หรือเกิดมายากจน เป็นไพร่บ้านพลเมือง ก็เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำมาในชาติปางก่อน (สุโขทัยธรรมาราช, 2532 :43) สังคมไทยจึงไม่มีเหตุการณ์ในลักษณะการปฏิวัติ หรือ กบฏจากชนชั้นไพร่ โดยส่วนใหญ่การกบฏหรือการปฏิวัติจะเกิดจากชนชั้นเจ้านายที่แย่งชิงอำนาจกัน

สำหรับในสังคมท้องถิ่นที่เป็นชุมชนแบบบุพกาล ในแต่ละชุมชนจะรวมตัวกันอยู่เป็นหมู่บ้าน การผลิตในชุมชนหมู่บ้านเป็นการผลิตเพื่อใช้เอง (Production for use) ไม่ใช่เพื่อแลกเปลี่ยน หรือเพื่อขาย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545:27) สำหรับส่วนเกินในการผลิตอาจจะถูกนำไปเป็นส่วยสำหรับมูลนายหรือเข้าหลวง และโดยส่วนใหญ่การผลิตดังกล่าวจะเป็นการผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก ในสังคมไทยไม่มีชนชั้นกลางที่เป็นพ่อค้า และช่าง การทำอาชีพช่างก็จำเป็นต้องประกอบอาชีพทำนาไปด้วย ไม่สามารถประกอบอาชีพทางช่างอย่างเดียวเพื่อเลี้ยงชีพได้ ส่วนพ่อค่านั้นจะเป็นพ่อค้าที่เป็นชนชาติอื่น เช่น พวกกุลา (ไทยใหญ่), พวกชาวจีน ฯ

นอกจากระบบเศรษฐกิจของชุมชนบุพกาลแล้ว วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยนั้นมีความเชื่อในเรื่อง ผีบรรพบุรุษ และการอาศัยอยู่กับธรรมชาติ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545:19) จากการศึกษาวิจัยของ ศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่ทำการศึกษาด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทยโดยอาศัยวิธีการศึกษา จากชุมชนไทย นอกเขตประเทศไทย อาทิเช่น คนไทในสิบสองปันนา, ไทอาหมในรัฐอัสสัมของอินเดีย หรือคนไทในรัฐเจ้าฟ้าที่เชียงใหม่ พบว่าสังคมไทยในระดับท้องถิ่นดั้งเดิมนั้น มีความยึดถืออย่างเหนียวแน่นในเรื่องผีบรรพบุรุษ ในพิธีกรรมต่างๆ ก็ต้องมีการสวดอัญเชิญผีแห่งธรรมชาติและบรรพบุรุษลงมาร่วมพิธีกรรม นอกจากนั้นจากการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจพบว่า วัฒนธรรมชุมชนของหมู่บ้านไท มีลักษณะพิเศษคือ

1. เห็นความเท่าเทียมภายในชุมชน มีลักษณะเป็นชุมชนบุพกาลไร้ชนชั้น
 2. เน้นการปกครองตัวเองและความเป็นอิสระของแต่ละชุมชน
- (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545:20)

สภาพชุมชนของสังคมไทยนั้นดำรงอยู่ในลักษณะดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยอยุธยา, ธนบุรี จนถึงในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ในราวรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2367-2394) ซึ่งในขณะนั้นสังคมในยุโรปได้เริ่มพัฒนาเข้าสู่ยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรม และในช่วงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394-2411) ประเทศยุโรปหลายๆ ประเทศ อาทิเช่น อังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมัน ฯ ได้ก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม และสังคมของชาวตะวันตกเริ่มดำรงอยู่ในรูปแบบ “สังคมสมัยใหม่” และนำพาให้เกิดลัทธิจักรวรรดินิยม (ลัทธิจักรวรรดินิยม เป็นลัทธิที่ต้องการเข้าครอบครองดินแดนที่ด้อยพัฒนาโดยประเทศมหาอำนาจ ส่วนใหญ่เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาก่อนหน้านี้ และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

โดยสาเหตุที่ทำให้เกิดลัทธิจักรวรรดินิยม นั้นมีสาเหตุหลักๆ อยู่ด้วยกัน 5 ด้านคือ

1. ทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ประเทศที่ตกอยู่ในอาณานิคมเป็นตลาดรองรับสินค้าที่ประเทศแม่เป็นผู้ผลิต และในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งวัตถุดิบให้กับประเทศแม่ด้วย
2. ทางการเมือง เพื่อเสริมสร้างเกียรติภูมิของชาติ เช่น ในกรณีที่ฝรั่งเศสยึดครองอินโดจีน และอาฟริกาตะวันออก หลังจากตนเองพ่ายแพ้ในสงครามกับ ประเทศปรัสเซีย
3. ทางทหาร เพื่อให้ประเทศในอาณานิคมเป็นฐานที่ตั้งทางทหาร รวมทั้งเป็นกำลังพลให้ประเทศแม่ เพื่อถ่วงดุลอำนาจกับประเทศมหาอำนาจอื่น
4. ทางสังคม ในประเทศมหาอำนาจหลายประเทศต้องการครอบครองดินแดน เพื่อที่จะต้องการระบายพลเมืองของตนและลดความกดดันทางเศรษฐกิจในประเทศของตน
5. ทางศาสนา เพื่อเป็นการเผยแพร่ศาสนา โดยเฉพาะศาสนาคริสต์ (ปรีชา ศรีวัลย์, 2536:172-173)

ประเทศไทยนั้นได้รับผลกระทบจากลัทธิจักรวรรดินิยมอย่างรุนแรง เพราะประเทศไทยมีทรัพยากรและมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับ ประเทศมหาอำนาจต่างๆ ได้ จึงจะเห็นได้ว่าตั้งแต่ในช่วงรัชกาลที่ 4 หลังจากที่ไทยได้ทำสนธิสัญญาบาวริงกับประเทศอังกฤษ ได้มีประเทศในยุโรปและอเมริกาได้เข้ามาขอเจรจาเกี่ยวกับประเทศไทย ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2399), ประเทศฝรั่งเศส (พ.ศ. 2399), ประเทศเดนมาร์ก (พ.ศ. 2401), ประเทศโปรตุเกส (พ.ศ. 2401), สาธารณรัฐฮานเซียติก (พ.ศ. 2401), ประเทศฮอลันดา (พ.ศ. 2403) และประเทศปรัสเซีย (พ.ศ. 2404)

ประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 มีความจำเป็นต้องเปิดประเทศด้วยความ “จำเป็น” และเพื่อรักษาความเป็นอธิปไตยของประเทศท่ามกลางกระแสลัทธิจักรวรรดินิยม ที่ได้รุกเข้าล้อมประเทศ นโยบายเพื่อการรักษาประเทศให้ดำรงอยู่รอดจึงเป็นพระราชภารกิจอันสำคัญของพระมหากษัตริย์ และชนชั้นปกครอง เพราะเนื่องด้วยในช่วงนั้น ประเทศถือเป็นพระราชสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ ประชาชนเป็นเพียงแต่ผู้อาศัยอยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร พระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อมาจึงจำต้องสานต่อพระราชภารกิจดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากการปฏิรูปประเทศไทยในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) โดยแนวพระราชดำริอันสำคัญคือการทำประเทศไทยให้เป็น “สมัยใหม่” โดยได้ทรงใช้วิธีการต่างๆ เพื่อนำพาให้ประเทศมีความเจริญเท่าเทียมอารยประเทศ เพื่อที่ประเทศมหาอำนาจจะได้ไม่นำข้อที่ว่าประเทศไทยเป็นประเทศด้อยพัฒนามาเป็นข้ออ้างในการเข้าครอบครองเป็นอาณานิคม โดยวิธีการที่พระองค์ทรงดำเนินการมีด้วยกันหลายด้านได้แก่

1. ปฏิรูประบบการปกครอง จากรูปแบบจตุสดมภ์ มาสู่รูปแบบมณฑลเทศาภิบาล
2. สร้างโครงสร้างทางคมนาคม และสิ่งสาธารณูปโภค ต่างๆ เช่น โทรเลข, ถนน, รถไฟ, การไฟฟ้า ฯ
3. ยกเลิกระบบไพร่ และระบบทาส
4. จัดตั้งสถาบันการศึกษาตามรูปแบบอย่างตะวันตก ขึ้นในประเทศ รวมทั้งส่งพระราชโอรส และ นักเรียนไทยไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ

ซึ่งผลสืบเนื่องจากการปฏิรูปสังคมไทยดังกล่าว ประเทศไทยจึงถูกปรับเปลี่ยนเข้าสู่ความเป็น “สมัยใหม่” แต่สภาพการเป็นสมัยใหม่ของไทย นั้นมีบริบทที่แตกต่างจากการเป็น “สมัยใหม่” ในสังคมยุโรปโดยสิ้นเชิงจึงทำให้เกิดผลที่แตกต่าง กับความเป็น “สมัยใหม่” ในสังคมยุโรปและชาติตะวันตก ดังจะกล่าวในต่อไป

4. แนวคิดสมัยใหม่ (Modernism) : ผลกระทบต่อประเทศไทย

จากการที่ประเทศไทยเริ่มมีการปรับตัวตามกระแสโลกเพื่อให้ประเทศมีความเป็น “สมัยใหม่” ที่เริ่มตั้งแต่มีการเปิดประเทศเนื่องมาจากการทำสนธิสัญญาบาวริง เมื่อ พ.ศ.2398 และการปฏิรูปประเทศในด้านต่างในสมัยรัชกาลที่ 5 เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้า เมื่ออนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา... อ่างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การพยายามปรับเปลี่ยนประเทศเพื่อให้เกิดความเป็น “สมัยใหม่” ยังได้สานต่อมาจนถึงยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนถึงในช่วง พ.ศ. 2500 ประเทศไทยได้รับการกระตุ้นเพื่อให้เกิดความเป็นสมัยใหม่อย่างต่อเนื่องนับเป็นเวลา ถึงรวม 100 ปี ที่ประเทศไทยได้ดำเนินการในด้านต่างๆ เพื่อการก้าวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งได้แก่

1. ด้านการเมืองการปกครอง แนวคิด “สมัยใหม่” อย่างหนึ่งที่สำคัญคือแนวคิดการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาสมัยใหม่ของ จอห์น ล็อก (John Locke) ที่ได้กล่าวถึง สิทธิและความสำคัญของปัจเจกบุคคล และได้นำมาถึงแนวคิด การปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองที่นานาประเทศในยุโรปถือว่าเป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดการพัฒนา และทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประเทศไทยก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 โดยการเรียกร้องของคณะราษฎร
2. ด้านเศรษฐกิจ ประเทศไทยเป็นประเทศที่อยู่ในลักษณะเศรษฐกิจรูปแบบการผลิตเพื่อใช้เอง (Production for use) ไม่ได้มีจุดประสงค์ทางการค้าโดยตรง แต่เมื่อมีการเปิดประเทศระบบเศรษฐกิจไทยได้ถูกนำพาไปสู่การผลิตเพื่ออุตสาหกรรม โดยเฉพาะการทำนาซึ่งมีการขยายตัวเป็นอย่างมาก เจมส์ ซี.อินแกรม (James C. Ingram) ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย ระบุว่าใน พ.ศ. 2448-2452 ประเทศไทยมีเนื้อที่เพาะปลูก 9.2 ล้านไร่ อยู่ในภาคกลาง 6.8 ล้านไร่ และอยู่ในภาคอื่นๆ รวมกันเพียง 2.4 ล้านไร่ จะเห็นได้ว่า การกระจายตัวของการทำนาซึ่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทยในช่วงดังกล่าว มีการกระจุกตัวอยู่เพียงภาคกลางของประเทศเท่านั้นและวิธีการผลิตยังใช้วิธีการเพิ่มพื้นที่ในการผลิตมากกว่าที่จะใช้วิธีการเพิ่มผลผลิตด้วยการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต ส่วนหนึ่งเพราะประเทศไทยขาดความรู้ในเรื่องเทคโนโลยี
3. ด้านการศึกษา ความสำคัญอย่างหนึ่งที่ชนชั้นปกครองไทยเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาคนเพื่อที่จะได้มาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศเพื่อจะได้ก้าวเข้าสู่ความเป็น “สมัยใหม่” ในยุคแรกได้มีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิทยาการต่างๆ จากประเทศอเมริกาและประเทศในแถบยุโรป และต่อมาก็เริ่มมีการดำเนินการให้มีการจัดการศึกษาแบบอย่างตะวันตกขึ้นในประเทศไทย ตั้งแต่ชั้นประถมจนถึงชั้นอุดมศึกษา โดยในยุคแรกมีจุดประสงค์เพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการในด้านต่างๆ เพื่อมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปัจจุบัน) เมื่อ พ.ศ. 2453 และต่อมาได้มีความขยายการศึกษาขั้นสูงไปในส่วนภูมิภาค เช่นการจัดตั้งวิทยาลัยครู, การจัดตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จุดประสงค์ในการเร่งปรับปรุงการศึกษาก็เพื่อพัฒนาคนในประเทศให้มีความรู้ความสามารถทัดเทียมกับประเทศทางตะวันตก
4. ด้านศิลปวัฒนธรรม ในด้านศิลปะได้มีความพยายามในการปรับปรุงและปรับเปลี่ยน ศิลปะดั้งเดิมของไทยให้มีรูปแบบที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมจากตะวันตก จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว ศิลปะแขนงต่างๆ ได้ขยับปรับตัวเพื่อให้ “ทันสมัย” เช่น การเกิดละครร้อง, การเกิดละครชายจริงหญิงแท้ ทั้งที่วัฒนธรรมไทยแต่เดิมการเล่นละครจะมีการแยกละครชาย (ละครนอก) ละครหญิง (ละครใน) หรือการรับเอารูปแบบศิลปะตะวันตกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เช่น ศิลปะด้านดนตรี ในด้านวัฒนธรรมได้มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงมีทั้งที่เป็นไปอย่างละมุลละม่อมและการใช้กฎหมายบังคับ โดยในช่วงที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีได้มีการประกาศพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483 โดยในเนื้อหาได้เน้นถึงความสำคัญของวัฒนธรรม 4 ด้านคือ การแต่งกาย, กิริยามารยาท, กิจวัตรประจำวัน และการยกเล็ก หรือปรับปรุงประเพณีบางอย่าง
5. ด้านสถาปัตยกรรม เริ่มมีการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกเข้ามาใช้ในประเทศไทย โดยในสมัยรัชกาล

ที่ 4 มีการประยุกต์ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกรวมกับงานแบบไทยประเพณี เช่นที่ เขาวิ้ง และ

แม้ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อ

พระนารายณ์ราชนิเวศ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงนำสถาปนิกชาวตะวันตกเข้ามาและนำรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบยุโรปเข้ามาสร้างในประเทศไทย ดังเช่น ที่พระราชวังพระรามราชนิเวศน์ จ.เพชรบุรี และพระที่นั่งอนันตสมาคม จนกระทั่งได้มีการประยุกต์สถาปัตยกรรมตะวันตกเข้ากับงานสถาปัตยกรรมไทย เช่นที่ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งการนำงานสถาปัตยกรรมตะวันตกเข้ามาทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ในด้านสถาปัตยกรรมตะวันตกขึ้นในประเทศไทย

การพยายามปรับเปลี่ยนประเทศไทยให้มีความเป็น “สมัยใหม่” ได้มีการใช้กลยุทธ์และกลวิธีต่างๆ เพื่อนำพาให้ประเทศกลายเป็นประเทศที่ทันสมัยทัดเทียมนานอารยประเทศ ซึ่งกระบวนการต่างเป็นการกระทำในลักษณะเริ่มต้นจากศูนย์กลางและเร่งรัดโดยผ่านทางกระบวนการราชการ ทั้งในลักษณะของกฎหมาย, นโยบาย, การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม, การศึกษา ซึ่งผลของการปรับเปลี่ยนได้ส่งผลต่อสภาพปัจจุบันของประเทศไทย

5. บริบทที่แตกต่าง การวิเคราะห์ถึงเหตุผลที่แตกต่าง

จากที่กล่าวมาข้างต้นว่าแนวความคิด “สมัยใหม่” ในสังคมตะวันตกได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลายๆ ด้าน ได้แก่ การหลุดออกจากกรอบและอำนาจของศาสนจักร, การปฏิรูปใน 4 ด้าน คือ ศาสนา, ปรัชญาความคิด, วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความคิดมนุษย์นิยม, การเกิดรัฐชาติ และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และการเชื่อมโยงเป็นครั้งที่ 2 ซึ่งผลของความเป็นสมัยใหม่ทำให้ประเทศด้านตะวันตกได้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่เป็นมหาอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและการปกครอง แต่ในประเทศไทยความเป็น “สมัยใหม่” ไม่ได้ก่อให้เกิดผลในลักษณะเดียวกับสังคมของชาติตะวันตก โดยเฉพาะใน 2 ด้าน ความคิดแบบมนุษย์นิยม และการหลุดจากอำนาจของศาสนจักร สาเหตุก็เนื่องจากศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของไทย ไม่ได้ดำรงตนอยู่ในสถานะที่เป็นผู้ทรงอำนาจในอาณาจักร แต่ดำรงอยู่ในสถานะอันเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ และนำสังคมไปสู่ทางอันเจริญ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ล้วนมีเจตนาอันแรงกล้าในการที่จะทำนุบำรุงพระศาสนา เพื่อเป็นสิ่งแสดงพระบารมีของพระมหากษัตริย์ให้สมบูรณ์ และโดยหลักความเชื่อในศาสนาพุทธเอง ก็มีข้อกำหนดวัตรปฏิบัติของสงฆ์ให้ดำรงสถานะทางสังคมที่แตกต่างจากศาสนาคริสต์ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของชาวตะวันตก การถือครองทรัพย์สินของศาสนจักรจึงเป็นสิ่งที่ไม่เกิดขึ้นในสังคม วัดหรือเสนาสนะต่างๆ ชุมชนจะเป็นผู้สร้างถวายเพื่อให้มีศาสนาที่เป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจสามารถมาประดิษฐานได้ในชุมชนของตน ชุมชน, วัด และรัฐ จึงทำหน้าที่ที่เป็นสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวพันกัน ในสังคมไทยจึงไม่มีเหตุการณ์ที่นำพาไปสู่การปฏิรูปศาสนาอย่างรุนแรง

สำหรับแนวความคิดมนุษย์นิยม เป็นความคิดที่สังคมตะวันตกได้หยิบยื่นเข้ามาในสังคมไทย ตั้งแต่เริ่มมีการเปิดประเทศ ความคิดเหล่านี้ถูกนำเข้ามาโดยผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ และชาวสารจากต่างประเทศที่เข้ามา แต่สังคมไทยก็ยังไม่สามารถพัฒนาความคิดเหล่านี้ให้กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคมได้อย่างเต็มที่ อาจจะเป็นเพราะสังคมไทยมีรากฐานมาจากชุมชนบุพกาล ที่อยู่กันอย่างเครือญาติพึ่งพิง, นับถืออาวุโส มีการบูชาผีบรรพบุรุษ และการอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้บั่นทอนความคิดในลักษณะแบบมนุษย์นิยมไม่ให้รุนแรง ไม่ได้มองแต่ความต้องการของตนเป็นหลัก หรือมองว่ามนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้ตามที่ตนปรารถนา เพราะในสังคมแบบเครือญาติ การได้รับการยอมรับในเครือญาติและสังคมเป็นสิ่งจำเป็น รวมทั้งหลักปฏิบัติบรรทัดฐานของสังคมที่สั่งสอนถ่ายทอดกันมาในสังคมไทยก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ ความเป็น “สมัยใหม่” ในสังคมไทย จึงมีข้อแตกต่างจาก “สมัยใหม่” ในสังคมตะวันตก

นอกจากความแตกต่างของ “ผล” ที่แตกต่างกัน บริบทของ “เหตุ” การเป็นสมัยใหม่ในประเทศไทยก็มีความแตกต่างจากสังคมตะวันตก การพัฒนาการเข้าสู่ “สมัยใหม่” ของสังคมตะวันตก มีรากฐานพัฒนาการอย่างเป็นขั้นตอน โดยมีปัจจัยหลักๆ อยู่ 2 ประการคือ การมีชนชั้นกลาง และการได้รับอิทธิพลทางปรัชญาความคิดจากกรีก-โรมัน แต่ในสังคมไทยการเข้าสู่ความเป็น “สมัยใหม่” ก็เพราะกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เถาโถมเข้ามาและ “บังคับ” ให้ต้องปรับเปลี่ยนสังคมให้เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนจากบนสู่ล่าง จากศูนย์กลางสู่ชายขอบ ความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทยจึงไม่ได้เกิดอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ความเป็นสมัยใหม่จึงกลายเป็นเรื่องของชนชั้น ที่มี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

โอกาสทางสังคม ที่สามารถจะเข้าถึงโอกาสนั้นซึ่งเป็นคนส่วนน้อยของประเทศ และเหตุด้วยสังคมไทยไม่มีชนชั้นกลาง มาก่อน จนกระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงได้ยกเลิกระบบไพร่-ทาส การปรากฏ ของชนชั้นกลางในสังคมไทยจึงเริ่มมีได้ประมาณ 100 ปีที่ผ่านมาเท่านั้น แต่ในสังคมตะวันตกได้ปรากฏชนชั้นกลาง มาตั้งแต่ ในยุคกลางซึ่งมีช่วงเวลาของการสะสมทุนทางสังคมถึง 700 ปี

การพัฒนาที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของสังคมสมัยใหม่ คือความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สังคมไทยมีความรู้ เกี่ยวกับความจริงของธรรมชาติและการประยุกต์ใช้ความจริงเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองในรูปแบบต่างๆ เช่น ยาสมุนไพร, โหราศาสตร์, คติความเชื่อต่างๆ, เทคนิควิทยาการหล่อโลหะ ฯลฯ แต่สิ่งเหล่านั้นถูกทำให้เป็นของเก่า เมื่อไทยได้เปิดประเทศและรับความใหม่เข้ามาแทนที่ ความเป็นสมัยใหม่ในสังคมตะวันตก จึงถูกใช้เป็นไม้บรรทัดในการ วัดความรู้ดั้งเดิมของไทย ทำให้ไทยประสบปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัจจุบันถึงแม้ประเทศไทย จะพยายามในการผลักดันประเทศให้มีความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่ตามสภาพความเป็นจริงประเทศไทย ก็ยังอยู่ในสถานภาพของผู้บริโภควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากสังคมนอกประเทศมาโดยตลอด

นอกจากสาเหตุหลักที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ปัจจัยที่สนับสนุนความเป็นสมัยใหม่ของไทยที่แตกต่างจากสังคมใน ชนชาติตะวันตกก็คือ การศึกษาของประชากรในประเทศไทยในยุคนี้ ความรู้และความคิดของประชาชนพลเมือง นับว่า มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ในสังคมตะวันตกดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้นว่า สังคมตะวันตก ได้รับความรู้ที่เป็นรากฐานเก่าแก่มาจาก กรีก-โรมัน และสังคมตะวันตกได้มีนักคิดนักศึกษาคือเป็นผู้ศึกษาและพัฒนา ความคิดนั้นให้แตกลูกแตกดอก ขยายความรู้ความคิดนั้นมาสู่ความรู้ความคิดแบบสมัยใหม่ มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัย อันเป็นสถานที่ที่สำคัญในการศึกษาตั้งแต่สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ประกอบกับสังคมตะวันตกมีเทคโนโลยีการพิมพ์ อันเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยบันทึกและเผยแพร่ความรู้ออกไปสู่ประชาชน แต่ในสังคมไทยระบบการศึกษาของไทยไม่ใช่สิ่งที่ แพร่หลาย การศึกษาเป็นเรื่องของชนชั้น เช่น ความรู้เรื่องการสงคราม การปกครองเป็นเรื่องของชนชั้นปกครองและขุนนาง ไม่ใช่สิ่งที่จะสอนแพร่หลาย การที่จะอ่านออกเขียนได้เป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาโดยการบวชเรียนหรือศึกษาจากวัด การถ่ายทอด ต้องอาศัยตัวบุคคล การเผยแพร่ในลักษณะเอกสารมีน้อย เพราะประเทศไทยในยุคก่อนสมัยใหม่ไม่มีเทคโนโลยีการพิมพ์ การเผยแพร่ด้วยเอกสารมีเพียงการจารบนใบลาน ทำให้การเผยแพร่ความรู้จึงไม่แพร่ขยายเป็นวงกว้าง ดังนั้นการ ถ่ายทอดความรู้และให้การศึกษากับประชาชนของคนไทยในช่วงก่อนปรับเปลี่ยนประเทศจึง เป็นลักษณะการถ่ายทอด ผ่านบุคคล เรื่องราวที่ถ่ายทอดโดยส่วนมากจะเป็นเรื่องของขนบธรรมเนียม, เทคนิควิธีในการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น การทำนา, การประกอบวิชาชีพทางช่าง ซึ่งเรียกว่า “ช่างสิบหมู่” การศึกษาของสังคมไทยในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่การแสวงหาความรู้ใหม่ ดังเช่น สังคมตะวันตก แต่เป็นการศึกษาหาความรู้เพื่อที่จะดำรงชีวิตตามปกติวิสัยจากปัจจัย ดังกล่าวจึงเป็นส่วนสนับสนุนให้สังคมไทยมีบริบททางความคิดความรู้ที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนั้นประกอบกับสภาพภูมิประเทศของประเทศไทยที่อุดมสมบูรณ์ไม่ค่อยมีภัยธรรมชาติอันรุนแรง ทำให้ การทำมาหากินและความดิ้นรนต่อสู้ของชีวิตประชาชนทั่วไปจึงมีไม่มากอย่างเช่นสังคมตะวันตกที่มีฤดูหนาวอันโหดร้าย การเดินทางคมนาคมต้องใช้ทางบกเป็นอย่างมาก เพราะภูมิประเทศเป็นทุ่งหญ้าที่กว้างขวาง ในขณะที่ประเทศไทยมี ภูมิประเทศอันเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำกระจายไปทั่วประเทศทำให้การคมนาคมทางน้ำเป็นหัวใจสำคัญในการติดต่อกันใน ประเทศ การต่อสู้และพัฒนาความรู้จึงไม่ต้องใช้เทคโนโลยีมากเช่นกับสังคมตะวันตก ที่ต้องพัฒนาเทคนิคการถนอม อาหารในหน้าหนาว, การขนส่งการเดินทางโดยไครต์และกำลังสัตว์, การทดน้ำ, การพัฒนาระบบทางสังคมเพื่อแบ่งปัน ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อที่จะทำให้อัตนอยู่รอด อันเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น

โดยสรุปความเป็นสมัยใหม่ (Modernism) ในประเทศไทยมีรากฐานการเกิดที่แตกต่างจากสังคมตะวันตกที่มี รากฐานการพัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไปและยืนอยู่บนรากฐานที่ตนเองมีอยู่ แต่ความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทยเกิดจาก ภาวะ “จำเป็น” และอยู่บนรากฐานการรับเอา “เปลือก” มาครอบใส่ในสังคมไทย ปัจจัยของความเป็นสมัยใหม่ในสังคม ตะวันตก คือ ชนชั้นกลาง และปรัชญาความคิด อันเป็นสิ่งที่แตกต่างจากสังคมไทยก็เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ ความเป็น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์อื่นใด

สมัยใหม่ ในสังคมไทยมีรูปแบบที่แตกต่างและเกิดปัญหาทางสังคมตามมาอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน เช่น ระบบประชาธิปไตยที่ยังมีคำกล่าวหาว่าประชาธิปไตยแบบไทยๆ, ความไม่เท่าเทียมทางสังคม, การเลือนหายของทุนทางสังคมของเดิมที่ไทยเคยมี เป็นต้น

6. บทเรียนจาก สมัยใหม่ (Modernism) กับอนาคตที่ต้องก้าวต่อไป

การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะตามหลักศาสนาพุทธมีความเชื่อในเรื่องความไม่เที่ยงแท้ ดังนั้นการเป็นสมัยใหม่ (Modernism) จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เราที่อยู่ในสภาวะไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่การที่จะมีสติปัญญาในการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง และพร้อมที่จะตั้งรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งสำคัญ โลกในปัจจุบันเป็นโลกที่ก้าวเข้าสู่ โลกแห่งโลกาภิวัตน์ (Globalization) ประเทศไทยก็ตกอยู่ในสภาวะที่ “จำเป็น” ต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอดของสังคม สถานการณ์ของโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบที่เรียกว่าโลกไร้พรมแดน เนื่องจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โลกสามารถเชื่อมต่อกันได้ และในขณะเดียวกัน ก็มีความพยายามของประเทศที่มีอำนาจทางอุตสาหกรรมในการที่จะพยายามผลักดันให้โลกมีลักษณะ ทางเศรษฐกิจ, สังคม, วัฒนธรรม ในรูปแบบเดียวกัน เพราะต้องการลดอุปสรรคและเพิ่มปริมาณของโอกาสในการที่จะเข้าถึงทุนและตลาดในประเทศอื่นๆ ซึ่งเห็นได้ชัดจากรูปแบบของการที่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นสิ่งที่ไม่แตกต่างไปจากการก้าวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่เหมือนในอดีตที่ผ่านมา แต่การจะก้าวต่อไปอย่างไรล้วนเป็นคำถามที่ท้าทายการเป็นสมัยใหม่ (Modernism) จึงเป็นบทเรียนอันสำคัญที่คนในสังคมควรตระหนักและเร่งสร้างทุนทางสังคมและทางปัญญาในการก้าวทันกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- [2] ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2545). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- [3] ดวงจันทร์ อาภาวชิรุฑ์ เจริญเมือง. (2542). เมืองในสังคมไทย. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์วิฑิตอินดิไซน์
- [4] เดือน คำดี. (2526). ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : ทิพย์อักษร
- [5] เทอดศักดิ์ คงจันทร์. (2547). การเมืองเรื่องสถาปนาพระจอมเกล้าฯ. กรุงเทพฯ ; สำนักพิมพ์มติชน
- [6] วีระยุทธ บุญมี. (2546). ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร.
- [7] วีระยุทธ บุญมี. (2546). โลก Modern & Post Modern. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร.
- [8] ปรีชา ศรีวัลย์. (2536). ประวัติศาสตร์สากล. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์
- [9] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2532). ไทยศึกษา หน่วยที่ 1-5. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล	นายณณินทร์ ริกวงศ์วาน
สถานที่ทำงาน	ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ตำแหน่งทางวิชาการ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ตำแหน่งวิชาชีพ	สามัญสถาปนิก สาขาสถาปัตยกรรมภายในและมัณฑนศิลป์
ตำแหน่งบริหาร	รองคณบดี กำกับดูแลงานวิชาการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา หรืออ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้